

MILLIY-MA'NAVIY QADRIYATLAR ASOSIDA O'QUVCHILARDA EKOLOGIK KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

To'raqulova Visola, Jizzax davlat pedagogika universiteti "Tabiiy va aniq fanlarda masofaviy ta'lim" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy-ma'naviy qadriyatlar asosida o'quvchilarda ekologik kompetensiyani shakllantirish metodikasini takomillashtirish masalalari yoritiladi. Ekologik tarbiyaning dolzarbligi, uni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish yo'llari va milliy qadriyatlarning bu boradagi tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ekologik ong, ekologik madaniyat va mas'uliyatni shakllantirishga qaratilgan metodik tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: ekologik kompetensiya, milliy qadriyatlar, ekologik tarbiya, ma'naviy meros, o'quvchilar, metodika, ekologik madaniyat, ekologik ong, ta'lim, mas'uliyat.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования методики формирования экологической компетентности учащихся на основе национально-духовных ценностей. Анализируется актуальность экологического воспитания, пути его интеграции в образовательный процесс и воспитательный потенциал национальных традиций. Также приводятся методические рекомендации, направленные на развитие экологического сознания, культуры и ответственности у школьников.

Ключевые слова: экологическая компетентность, национальные ценности, экологическое воспитание, духовное наследие, учащиеся, методика, экологическая культура, экологическое сознание, образование, ответственность.

Abstract: This article discusses the improvement of methods for developing students' ecological competence based on national and spiritual values. It analyzes the importance of ecological education, its integration into the educational process, and the pedagogical potential of national traditions. The article also presents methodological recommendations aimed at fostering students' ecological awareness, culture, and responsibility.

Keywords: ecological competence, national values, environmental education, spiritual heritage, students, methodology, ecological culture, ecological awareness, education, responsibility.

XXI asrda insoniyat taraqqiyoti bilan bir qatorda ekologik muammolar ham keskin tus olmoqda. Aholi sonining ortishi, sanoatning jadal rivojlanishi, tabiiy resurslardan me'yoridan ortiq foydalanish kabi omillar atrof-muhitga jiddiy zarar yetkazmoqda. Bu esa ekologik muammolarga nisbatan ongli va mas'uliyatli munosabatni shakllantirishni taqozo etadi. Xususan, yoshlarda ekologik kompetensiyani rivojlantirish – ularning shaxsiy rivoji, jamiyatda faol ishtirok etishi va kelajak avlodlar oldidagi mas'uliyatini anglashida muhim o'rin tutadi.

Ekologik kompetensiya – bu faqatgina bilimlar to'plami emas, balki atrof-muhitga nisbatan ijobiy qarash, ekologik madaniyat va harakatlardagi mas'uliyatni ifodalaydigan murakkab shaxsiy sifatlar majmuidir. O'quvchilarda ekologik kompetensiyani shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining uzviy qismiga aylanishi lozim. Bunda ayniqsa milliy-ma'naviy qadriyatlarning tutgan o'rni beqiyosdir.

O'zbek xalqining tarixiy dunyoqarashida tabiatga bo'lgan munosabat o'ziga xos ma'naviy va axloqiy me'yorlar asosida shakllangan. "Tabiat – bu bizning onamiz", "Ona zamin", "Bir daraxt ekan odam, bir savob ish qilgan bo'ladi" kabi qarashlar xalqimizning tabiatga bo'lgan hurmati va e'tiborini aks ettiradi. Bu qadriyatlar bugungi zamonaviy ta'limda ekologik tarbiya vositasi sifatida ulkan ahamiyat kasb etadi.

Shu sababli, ekologik kompetensiyani shakllantirishda faqat zamonaviy pedagogik texnologiyalar emas, balki xalqimizning asrlar davomida shakllangan an'analari, urf-odatlar, ma'naviy merosi ham asos bo'lishi lozim. Milliy-ma'naviy qadriyatlar asosida ekologik ta'lim berish o'quvchilarning ekologik ongini mustahkamlashda, ularni tabiatga e'tiborli, g'amxo'r, mas'uliyatli insonlar etib voyaga yetkazishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolada o'quvchilarda ekologik kompetensiyani milliy qadriyatlarga tayanib shakllantirishning metodik asoslari, samarali yondashuvlari va amaliy yo'llari tahlil qilinadi.

1. Ekologik kompetensiya tushunchasi va uning mazmuni

Ekologik kompetensiya — bu shaxsning ekologik bilim, ko'nikma, qadriyat va mas'uliyatga asoslangan faoliyatga tayyorligini ifodalaydi. Bu kompetensiya shaxsning tabiatga nisbatan ongli munosabatini shakllantirish, ekologik muammolarni anglash va ularni hal qilishda faol ishtirok etish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ekologik kompetensiya quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- **Ekologik bilimlar:** biosfera, ekologik tizimlar, global va mahalliy muammolar (iqlim o'zgarishi, suv tanqisligi, chiqindilar muammosi) haqida ma'lumotlarga ega bo'lish;

- **Amaliy ko'nikmalar:** chiqindilarni saralash, daraxt ekish, suvdan oqilona foydalanish, ekologik tadbirlarda ishtirok etish;

- **Ekologik qadriyatlar:** tabiatni qadrlash, uni muqaddas deb bilish, tabiatga zarar yetkazmaslikka intilish;

- **Shaxsiy mas'uliyat:** ekologik qarorlar qabul qilishda ongli yondashish, boshqalarga ijobiy namuna ko'rsatish.

Ekologik kompetensiyaning rivojlanishi orqali o'quvchi o'zining atrof-muhitga ta'sirini anglaydi va uni ijobiy yo'nalishda boshqarishga intiladi.

2. Milliy-ma'naviy qadriyatlar va ekologik tarbiya o'zaro bog'liqligi

O'zbek xalqining tarixiy merosida tabiat bilan uyg'un yashash qadimdan muhim o'rin tutgan. Qadriyat sifatida quyidagi jihatlarni ko'rsatish mumkin:

- **Ona zamin** tushunchasi – yerni onaga qiyoslash, unga g'amxo'rlik bilan qarash;

- **Rivoyatlar va maqollar** – “Bitta daraxt – bitta hayot”, “Tabiatga mehr – insoniyatga ezgulik” kabi iboralar;

- **Islomda tabiatga munosabat** – Qur'oni karim va hadislarda tabiatni asrashga, isrofgarchilikdan tiyilishga chaqiriqlar;

- **Milliy urf-odatlar** – bahor bayramlarida daraxt ekish, buloq va ariqlarni tozalash kabi an'analar orqali ekologik madaniyat shakllangan.

Ushbu qadriyatlar ekologik tarbiyani samarali tashkil etish uchun boy manba bo'la oladi. O'quvchilarga nafaqat ekologik tushunchalar, balki bu qadriyatlar orqali o'z milliy o'zligini anglash imkoniyati ham yaratiladi.

3. Metodik takliflar: Milliy qadriyatlarga asoslangan ekologik ta'lim

Milliy-ma'naviy qadriyatlarga asoslangan ekologik ta'limni amalga oshirishda quyidagi metodik yondashuvlar tavsiya etiladi:

- **Integratsiyalashgan yondashuv**

Biologiya, geografiya, ona tili va adabiyot, tarix kabi fanlarda ekologik mazmundagi topshiriqlarni milliy qadriyatlar asosida ishlab chiqish. Masalan, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarida tabiat tasvirini o'rganish.

- **Amaliy faoliyat orqali o'rgatish**

Ekologik ekskursiyalar, tabiatni muhofaza qilish aksiyalari, "Yashil maktab", "Toza hudud" kabi tashabbuslarda ishtirok etish.

• **Tarixiy va diniy manbalardan foydalanish**

Qur'on oyatlari, hadislar, xalq og'zaki ijodi namunalariidan iqtiboslar asosida ekologik qadriyatlarni mustahkamlash.

• **Didaktik o'yinlar va musobaqalar**

"Ekolog detektiv", "Yashil fikr", "Ekologik viktorina" kabi interfaol o'yinlar orqali ekologik ongni shakllantirish.

• **Loyiha asosida o'qitish**

O'quvchilarning mustaqil loyihalari (masalan, "Bizning mahallamizdagi toza havo uchun", "Chiqindisiz hayot sari") orqali amaliy tajriba orttirish.

• **Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish**

Multimedia vositalar, video roliklar, raqamli darsliklar yordamida ekologik muammolarni vizual ifoda qilish va ularni hal etish yo'llarini muhokama qilish.

Bu metodlar orqali o'quvchilar ekologik masalalarga milliy qadriyatlar prizmasidan qarashni o'rganadilar va bu bilim hayotda qo'llaniladigan amaliy kompetensiyaga aylanadi.

Milliy-ma'naviy qadriyatlar asosida ekologik kompetensiyani shakllantirish – zamonaviy ta'limda nafaqat ilmiy, balki tarbiyaviy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarda ekologik ong, madaniyat va mas'uliyatni rivojlantirish jarayoni ularning shaxsiy kamoloti va jamiyat oldidagi ijtimoiy mas'uliyatini anglashga xizmat qiladi. Bu borada xalqimizning boy ma'naviy merosi, qadimiy urf-odatlar va tabiatga bo'lgan e'tibori o'quvchilarga ta'sirchan va tabiiy tarzda ekologik tarbiya berish imkonini yaratadi.

Maqolada keltirilgan metodik yondashuvlar — integratsiyalashgan darslar, loyihaviy faoliyat, amaliy mashg'ulotlar, xalq og'zaki ijodi va diniy manbalarni ta'lim jarayoniga singdirish orqali o'quvchilarning ekologik kompetensiyasini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka erishish mumkinligini ko'rsatadi.

Shu sababli, zamonaviy o'qituvchi ekologik tarbiyaga zamonaviy metodlar bilan yondashish bilan birga, xalqning milliy qadriyatlariga tayangan holda, o'quvchilarda tabiatga nisbatan mehr, e'tibor va g'amxo'rlikni shakllantirishga alohida e'tibor qaratishi lozim. Faqat shundagina biz ekologik muammolarga befarq bo'lmagan, ongli va mas'uliyatli yangi avlodni tarbiyalashga erisha olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2013.

2. O‘zbekiston Respublikasida 2023–2030 yillarda “Yashil makon” umummilliy loyihasi doirasidagi ekologik islohotlar to‘g‘risidagi davlat dasturi. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya vazirligi nashri, 2023.
3. Yo‘ldoshev Q.Q., Nishonov F.N. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
4. Xamdamov A. Atrof-muhit va uning muhofazasi. – Toshkent: Fan, 2017.
5. Jorayeva G. Talabalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning pedagogik asoslari // “Ta’lim va taraqqiyot” jurnali, 2021, №4.
6. Global ekologik muammolar va ularni hal etish yo‘llari: xalqaro tajriba. – Toshkent: Ekosan, 2020.
7. Orolbo‘yi inqirozi va uning oqibatlarini. – Nukus: Qoraqalpoq nashriyoti, 2021.
8. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO Publishing, 2017. (tarjimasi asosida foydalanilgan)
9. Turakulova, Visola. "O ‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI “QIZIL KITABI” GA KIRITILGAN MURAKKABGULDOSHLAR OILASINI O‘RGANISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR." *Mup issledovaniy* 3.3 (2021).
10. Bekmirzaev, MX, Turaqulova, VX, Pardaboev, SB, Xorozov, SJ, & Xolbo‘tayev, SM, SM Biologiya o‘qituvchilarini tayyorlash muammosi bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlar tasnifi. *Xalqaro sog‘liqni saqlash fanlari jurnali*, 6 (S2), 1500-1506.
11. Uralov, AI, Turaqulova, VK, Esanqulova, DS, & Dusmuratova, FM Intrapopulation o‘zgaruvchanligi va allium bulbous turlarining reproduktiv strategiyasi variantlari (Amaryllidaceae).